

คู่มือสังเกตการณ์
คดีอาญา
(ภาคปฏิบัติ)

คู่มือสังเกตการณ์

คดีอาญา

(ภาคปฏิบัติ)

ศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน
THAI LAWYERS FOR HUMAN RIGHTS

คู่มือสังเกตการณ์

คดีอาญา

(ภาคปฏิบัติ)

พิมพ์ครั้งแรก: มีนาคม พ.ศ. 2566

จำนวน: 4,000 เล่ม

ผลิตและจัดพิมพ์

T L R

ศูนย์กบฏความเพื่อสิทธิมนุษยชน
THAI LAWYERS FOR HUMAN RIGHTS

มูลนิธิสิทธิเพื่อความยุติธรรม

เลขที่ 4/66 ซ.ลาดพร้าว 16 แขวงจอมพล เขตจตุจักร กทม. 10900

โทรศัพท์ 02-513-3473

เลขประจำตัวผู้เสียภาษี 099-3-00042423-9

ภายใต้การสนับสนุนของ

CFLI/FCIL

กองทุนแคนาดา

แบบปก/รูปเล่ม: กานต์ ทัศนภักดิ์ (Karnt Thassanaphak)

โทรศัพท์: 063-595-3642 อีเมล: KARNT19@gmail.com

พิมพ์ที่: บริษัทภาพพิมพ์ จำกัด

45/12-14, 33 หมู่ 4 ถ.บางกรวย-จตุรรม ต.บางขุน อ.บางกรวย จ.นนทบุรี 11130

โทรศัพท์: 02-879-9154-6 แฟกซ์ 02-879-9153 อีเมล contact@parbpim.com

สารบัญ

อารัมภบท	4
บทที่ 1 ที่มาและความสำคัญของการสังเกตการณ์คดีอาญา	6
บทที่ 2 แนวทางปฏิบัติในการสังเกตการณ์คดี	11
บทที่ 3 มาตรฐานทั่วไปของการพิจารณาคดีโดยเปิดเผย การพิจารณาคดีโดยเป็นธรรมและสิทธิของผู้เสียหาย ในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา	23
บทที่ 4 การเขียนรายงานกระบวนการยุติธรรม	35
ตัวอย่างการเขียนรายงานกระบวนการยุติธรรม และเอกสารอื่น ๆ	50

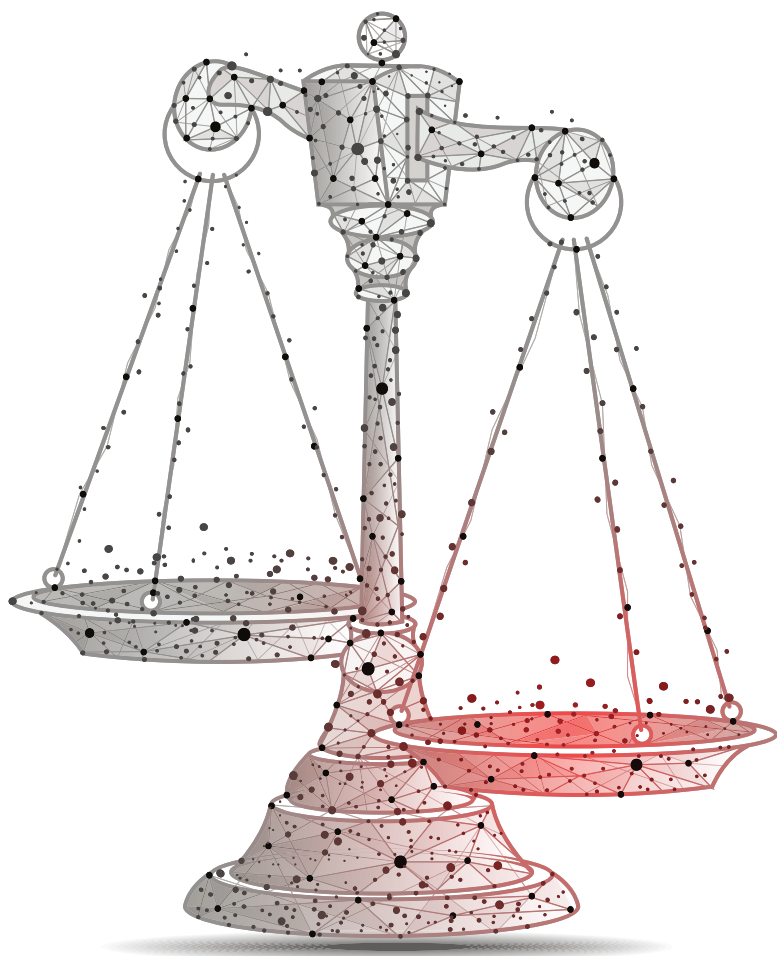
คู่มือสังเกตการณ์คดีอาญา (ภาคปฏิบัติ) เล่มนี้เกิดจากความร่วมมือกันระหว่างศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน (TLHR) และกลุ่มนักกฎหมายอาสาเพื่อสิทธิมนุษยชนภาคใต้ (Law Long Beach) ที่ได้จัดโครงการฝึกอบรมทักษะการบันทึกข้อมูลและการสังเกตการณ์คดีสิทธิพลเมืองภาคใต้ ขึ้นภายใต้การสนับสนุนของ Canada Fund for Local Initiatives (CFLI) และได้ประมวลเนื้อหาสาระจากโครงการดังกล่าวมาเรียบเรียงใหม่เป็นแนวทางเพื่อการปฏิบัติงานสังเกตการณ์คดีอาญา

เนื้อหาของคู่มือสังเกตการณ์คดีอาญา (ภาคปฏิบัติ) นี้ เริ่มต้นจากการแสดงให้เห็นถึงที่มาและความสำคัญของการสังเกตการณ์คดีอาญา โดยชี้ให้เห็นว่าการสังเกตการณ์คดี (Trail Observation) เป็นการทำงานข้อมูลในทางสิทธิมนุษยชน และมีความสำคัญต่อการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและหลักนิติธรรม พร้อมกับเน้นด้วยว่าสิทธิในการสังเกตการณ์คดีเป็นสิทธิขั้นพื้นฐาน ลำดับต่อมาอธิบายแนวทางการปฏิบัติในการสังเกตการณ์คดี นับตั้งแต่การเตรียมตัวก่อนเข้าถึงอาคารศาล และห้องพิจารณาคดี การปฏิบัติตัวภายในห้องพิจารณาคดี ตลอดจนการปฏิบัติระหว่างการพิจารณาคดีและการจดบันทึกสังเกตการณ์คดี รวมถึงได้ถ่ายทอดประสบการณ์จากการทำงานของผู้สังเกตการณ์ เพื่อให้เห็นภาพ

อารัมภบท

การทำงานได้อย่างชัดเจนอีกด้วย อย่างไรก็ตาม ทางคณะผู้จัดทำตระหนักดีว่า ในการปฏิบัติหน้าที่เพื่อสังเกตการณ์คดี ผู้สังเกตการณ์ควรทราบข้อกฎหมายเบื้องต้น อย่างน้อยในหัวข้อการพิจารณาคดีโดยเป็นธรรม และสิทธิของผู้เสียหายในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา จึงมีเนื้อหาที่วาดด้วยมาตรฐานทั่วไปของการพิจารณาคดีโดยเปิดเผย การพิจารณาคดีโดยเป็นธรรม และสิทธิของผู้เสียหายในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา เพื่อให้เกิดประโยชน์ในการทำงานของผู้สังเกตการณ์ และเพื่อให้สามารถสังเกตการณ์คดีได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในบทสุดท้ายของคู่มือนี้วาดด้วยเรื่องการเขียนรายงานกระบวนการยุติธรรม โดยจำแนกเป็น 4 รูปแบบ ได้แก่ นัดสืบพยาน นัดฟังคำพิพากษา นัดไต่สวนถอนประกันชั่วคราว และนัดไต่สวนเรื่องละเมิดอำนาจศาล

ทั้งนี้ คณะผู้จัดทำ ทั้งศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน (TLHR) และกลุ่มนักกฎหมายอาสาเพื่อสิทธิมนุษยชนภาคใต้ (Law Long Beach) หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคู่มือนี้จะมีประโยชน์ต่อการทำงานของ ผู้สังเกตการณ์ไม่มากนัก

บทที่ 1

ที่มาและความสำคัญของการสังเกตการณ์คดีอาญา

การสังเกตการณ์คดี (Trail Observation) เป็นการทำงานข้อมูลในทางสิทธิมนุษยชน กล่าวคือ การเข้าสังเกตการณ์คดีเป็นการทำงานเพื่อการเก็บบันทึกข้อมูลภายในห้องพิจารณาคดี ซึ่งเมื่อมีการทำงานนี้ขึ้นแล้ว จะสามารถประกันได้ว่าภายในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของคดีหนึ่ง ๆ นั้น มีสิ่งที่เรียกว่า สิทธิที่จะได้รับการพิจารณาคดีอย่างเป็นธรรม หรือสิทธิที่จะได้รับการพิจารณาคดีในความผิดทางอาญาโดยศาลซึ่งเป็นอิสระ เป็นกลาง มีอำนาจ และมีการปฏิบัติตามกระบวนการอันควรแห่งกฎหมาย

สิทธิที่จะได้รับการพิจารณาคดีอย่างเป็นธรรมเป็นผลพวงจากการไต่สวนคดีของศาลนูร์มเบิร์ก (Nuremberg Tribunal) ในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 และนับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา สนธิสัญญาและกฎหมายด้านสิทธิมนุษยชนทั้งระดับสากลและระดับภูมิภาคจำนวนมากก็ได้ให้การรับรองในสิทธิดังกล่าวนี้ เนื่องจากเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติที่บุคคลซึ่งถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดทางอาญาพึงได้รับ โดยเฉพาะขั้นตอนการพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของบุคคลนั้น

ทั้งนี้ คณะกรรมการมนุษยชนแห่งสหประชาชาติ (United Nations Human Rights Committee) ก็ได้ระบุไว้ว่า สิทธิที่จะได้รับการพิจารณาคดีโดยศาลซึ่งเป็นอิสระ เป็นกลาง และมีอำนาจ เป็นสิทธิเด็ดขาดที่ไม่มีข้อยกเว้น กล่าวคือ ไม่มีข้อยกเว้นต่อการไม่ปฏิบัติตามหลักการนี้

ผู้มีสิทธิที่จะได้รับการพิจารณาคดีอย่างเป็นธรรม หมายรวมถึงบุคคลทุกคนที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมทางอาญา นับตั้งแต่ผู้ที่ต้องเข้ารับการไต่สวนและพิจารณาคดีในศาลอาญา ผู้เสียหายจากอาชญากรรมและการละเมิดสิทธิมนุษยชนอย่างร้ายแรง ตลอดจนญาติพี่น้องของพวกเขาต่างก็มีสิทธิดังกล่าวนี้ด้วยเช่นกัน แม้ว่าขอบเขตสิทธิของบุคคลบางกลุ่มอาจมีความแตกต่างออกไปตามแต่ละกรณี

อย่างไรก็ตาม การพิจารณาคดีที่เป็นธรรมมิใช่เพียงแต่จะมีความสำคัญต่อการคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายและจำเลยในคดีความอาญานั้น แต่ยังช่วยประกันให้เกิดการบริหารงานยุติธรรมอย่างเหมาะสม ซึ่งเป็นองค์ประกอบหลักของนิติธรรม¹

นอกจากนี้ ในทางปฏิบัติ การส่งตัวแทนขององค์กรไปศาลหรือการเข้าร่วมโดยอิสระตามความสนใจในคดีนั้น ๆ เพื่อสังเกตการณ์การพิจารณาคดีมีความสำคัญ อย่างน้อย 3 ประการ ดังนี้

- 1) เพื่อประเมินมาตรฐานความเป็นธรรมในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในคดีนั้นว่าเกิดขึ้นหรือไม่ อย่างไร เช่น สิทธิของจำเลยในคดีอาญา การสันนิษฐานว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ สิทธิที่จะได้รับคำตัดสินที่เปิดเผยและชอบด้วยเหตุผล

¹ คณะกรรมการนักนิติศาสตร์สากล. คู่มือสังเกตการณ์กระบวนการยุติธรรมทางอาญา แนวทางเพื่อการปฏิบัติ ลำดับที่ 5. กรุงเทพฯ. หจก. สามลดา. หน้า 2-1.

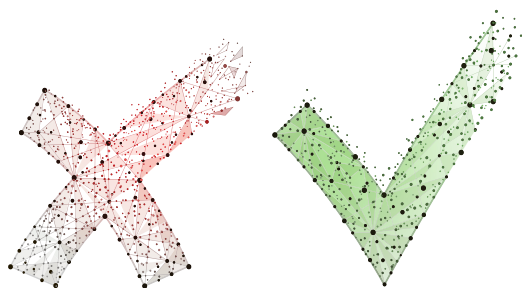
- 2) เพื่อให้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ทั้งผู้พิพากษา, พนักงานอัยการ, ทนายความและเจ้าหน้าที่ด้านกฎหมายอื่น ได้ทำหน้าที่บนฐานการเคารพสิทธิและการรักษามาตรฐานการพิจารณาคดีอย่างเป็นธรรม
- 3) เพื่อบันทึกและรายงานปัญหาในกระบวนการพิจารณาคดี เสนอแนะข้อแก้ไข และยังรวมถึงกระตุ้นให้เกิดการชดเชยเยียวยาอย่างเป็นธรรมจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่ไม่ชอบ

การสังเกตการณ์คดีมีความสำคัญ

ต่อการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน

และหลักนิติธรรม

สิทธิในการสังเกตการณ์คดีเป็นสิทธิขั้นพื้นฐาน

บทที่ 2

แนวทางปฏิบัติในการสังเกตการณ์คดี

สำหรับการทำงานสังเกตการณ์คดี แม้ว่าผู้สังเกตการณ์สามารถใช้ดุลยพินิจและวิจารณ์ญาณของตนเองได้ แต่ผู้สังเกตการณ์มีความจำเป็นต้องเตรียมตัวให้พร้อมสำหรับการรับมือสถานการณ์หน้างานอยู่เสมอ ทั้งนี้ก็เพื่อให้สามารถสังเกตการณ์คดีได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ในปัจจุบันนี้ยังไม่ปรากฏว่ามีแนวทางหรือหลักปฏิบัติที่เป็นแบบแผนอันตายตัวสำหรับการสังเกตการณ์คดี ดังนั้น คู่มือสังเกตการณ์คดีอาญา (ภาคปฏิบัติ) เล่มนี้ จึงจะเป็นแนวทางหนึ่งที่จะช่วยให้ผู้สังเกตการณ์สามารถปฏิบัติงานสังเกตการณ์คดีตามหลักความเป็นกลางได้อย่างมีประสิทธิภาพในระดับหนึ่ง

สำหรับแนวทางปฏิบัติในการสังเกตการณ์คดีในคู่มือนี้จะแบ่งออกเป็น 3 แนวทางสำคัญ ได้แก่

- 1) แนวทางการเตรียมตัวก่อนเข้าถึงอาคารศาลและห้องพิจารณาคดี
- 2) แนวทางการปฏิบัติตัวภายในห้องพิจารณาคดี
- 3) แนวทางการปฏิบัติตัวระหว่างการพิจารณาคดีและการจดบันทึกสังเกตการณ์คดี

ซึ่งในแต่ละแนวทางจะมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1) แนวทางการเตรียมตัวก่อนเข้าถึงอาคารศาลและห้องพิจารณาคดี

- โดยปกติผู้สังเกตการณ์สามารถจดบันทึกสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในกระบวนการพิจารณาคดีได้ โดยไม่จำเป็นต้องมีการขออนุญาตทั้งในทางวาจา-เอกสาร

- กรณีไม่ได้รับอนุญาตให้จดบันทึก ผู้สังเกตการณ์ควรแนะนำตัวพร้อมกับอธิบายขอบเขตการทำงานอีกครั้ง โดยเน้นเรื่องสิทธิในการพิจารณาคดีอย่างเปิดเผยและสิทธิในการเข้าสังเกตการณ์คดี

- กรณีไม่ได้รับอนุญาตให้จดบันทึกโดยสิ้นเชิงและได้อธิบายการทำงานของผู้สังเกตการณ์คดีแล้ว แต่ยังคงได้รับอนุญาตให้อยู่ภายในห้องพิจารณาได้ ผู้สังเกตการณ์ควรนั่งจดจำสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในการพิจารณาคดีแทน และเมื่อออกจากห้องพิจารณาคดีแล้ว ผู้สังเกตการณ์ควรรีบบันทึกข้อขัดข้อง คำสั่งศาล และสิ่งที่จดจำได้ให้มากที่สุดไว้ในบันทึกการสังเกตการณ์ของตน

- ผู้สังเกตการณ์ไม่ควรเรียกร้องอย่างยืดยาวให้ตนได้จดบันทึกภายในห้องพิจารณา โดยเฉพาะเมื่อได้อธิบายเหตุผลอย่างถึงที่สุดแล้วแต่ศาลยังคงปฏิเสธ เพราะอาจเป็นเหตุให้ถูกศาลตั้งข้อกล่าวหาว่าละเมิดอำนาจศาลต่อตนได้

- กรณีได้รับอนุญาตให้จดบันทึก ผู้สังเกตการณ์ควรบันทึกข้อมูลโดยมีการประเมินความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้น อาทิ กรณีถูกผู้พิพากษา หรือเจ้าหน้าที่ศาล ขอดูหรือยึดเอกสารที่บันทึก

- ผู้สังเกตการณ์ไม่ควรขัดจังหวะกระบวนการพิจารณาคดี หากถูกสอบถามใด ๆ ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการพิจารณาคดี ผู้สังเกตการณ์ควรปฏิเสธที่จะตอบคำถามดังกล่าว พร้อมอธิบายและดำรงไว้ซึ่งบทบาทและสถานะเป็นกลางของตน

- ผู้สังเกตการณ์ไม่ควรให้ข้อเสนอแนะใด ๆ ทั้งต่อฝ่ายโจทก์และจำเลย หากมีความกังวลเกี่ยวกับพฤติกรรมของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งให้ทำการบันทึกไว้ ไม่ควรเข้าไปโต้เถียงหรืออภิปรายกับฝ่ายใด ๆ รวมถึงเจ้าหน้าที่ศาลด้วย

- ผู้สังเกตการณ์ควรหลีกเลี่ยงการแสดงความเห็นอย่างเปิดเผยต่อ ขั้นตอนหรือเนื้อหาสำคัญของคดีที่เข้าสังเกตการณ์ ทั้งภายในและภายนอก ห้องพิจารณาคดี เพราะสิ่งที่ได้สังเกตและบันทึกออกมาจากห้องพิจารณานั้น ต้องปฏิบัติตามการรักษาข้อมูลและสิ่งที่บันทึกได้ถือเป็นความลับขององค์กร ที่ตนเป็นตัวแทน

- ผู้สังเกตการณ์พึงระลึกไว้เสมอว่าท่าทีหรือสถานการณ์ของแต่ละศาล หรือบุคคลที่พบมีความแตกต่างกันออกไป อาจมีการให้ความร่วมมืออย่างเปิดเผย ตรงไปตรงมา หรืออาจเป็นไปในทางตรงกันข้าม ดังนั้นจึงต้องเตรียมตัวรับ สถานการณ์และท่าทีต่าง ๆ ไว้ เพื่อให้สามารถแก้ไขสถานการณ์ได้อย่างเหมาะสม

การจดบันทึกการสังเกตการณ์คดีอาญา

- คดีอะไร/นัดหมายอะไร/ห้องพิจารณาคดี/ชื่อผู้พิพากษาที่พิจารณาคดี
- ผู้เข้าฟังการพิจารณาอื่น ๆ ที่นอกเหนือจากโจทก์/จำเลย ระบุชื่อองค์กรที่มาร่วมสังเกตการณ์ (หากทราบ)
- ระยะเวลาและจดบันทึกสิ่งที่เกิดขึ้นตามลำดับเหตุการณ์ โดยละเอียด
- บรรยากาศช่วงก่อน/ระหว่าง/หลัง การพิจารณาคดี

ในช่วงท้ายของการพิจารณาคดี
ศาลจะอ่านทวนคำเบิกความ/คำพิพากษา/รายงานกระบวน
ให้ผู้สังเกตการณ์ตรวจทานว่า
ข้อมูลที่ตนจดมาได้ถูกต้องครบถ้วนหรือไม่

การจดบันทึกควรทำทันทีหลังออกจากห้องพิจารณาหรือกลับจากศาล
เพราะความทรงจำของผู้สังเกตการณ์จะยังสดใหม่

NOTE

การสังเกตการณ์คดี
มีวัตถุประสงค์สำคัญคือ
เพื่อตรวจสอบว่าการพิจารณาคดี
มีการปฏิบัติตามหลักการพิจารณาคดีอย่างเป็นธรรม
และปฏิบัติตามสิทธิในกระบวนการยุติธรรม
หรือไม่

นอกจากนี้ ในบางสถานการณ์
การสังเกตการณ์คดียังมีวัตถุประสงค์เพื่อ
รวบรวมข้อมูลพื้นฐาน
เกี่ยวกับเงื่อนไขทางการเมืองและกฎหมาย
ที่เกี่ยวข้องกับการพิจารณาคดี
และอาจส่งผลกระทบต่อผลของการพิจารณาคดีอีกด้วย

NOTE

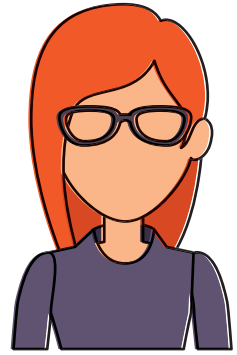

การบันทึกสังเกตการณ์ในชั้นสืบพยานในศาล
มีความสำคัญที่อาจเปรียบได้กับการบันทึกประวัติศาสตร์
เพราะเป็นการบันทึกเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริง
และเป็นเหตุการณ์ที่มีนัยสำคัญ
ทั้งในทางการเมืองและทางสิทธิมนุษยชน

ดังนั้นผู้สังเกตการณ์คดี
จึงจำเป็นต้องมีความละเอียด รอบคอบ
และระมัดระวังเรื่องการใช้อคติ
ในการจดบันทึกข้อมูล

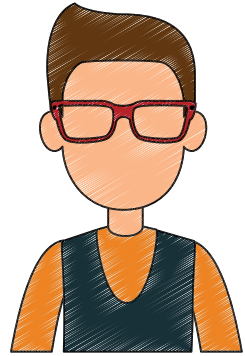

ประสบการณ์ จากการเข้าสังเกตการณ์คดี

คนที่ 1:

- การแต่งกาย ใส่ชุดสุภาพ และพกความมั่นใจว่าเราทำได้
- คดีที่ต้องมีการตรวจบัตรประจำตัวและแลกเปลี่ยน จึงควรนำบัตรประจำตัวติดตัวไปด้วย
- จัดเบอร์ติดต่อทนาย เจอที่ไหน อย่างไร
ใช้กระดาษใช้แล้วทิ้ง ไม่ต้องสมุด
- อาจจะมีจังหวะที่เจอผู้ต้องหา/จำเลย อาจต้องคิดคำถามสอบถามเขา, หาจังหวะคุย หรือคดีที่ต้องรอผลประกันตัว เราคุยกับญาติได้แม้ไม่ได้คุยกับผู้ต้องหา/ จำเลย
- ข้อมูลภูมิหลังผู้พิพากษา-หน้าตาแบบไหน ลักษณะเด่น (ถ้ามี)
- ศาลที่มีขนาดเล็ก/ ต่างจังหวัด / คดีจำนวนน้อย อาจจะต้องระมัดระวังหรือมั่นใจมากขึ้น เพราะมักจะมีเจ้าหน้าที่ศาลมาสอบถามว่า เราจะเข้าได้หรือไม่ มาสอบถามมาคดีอะไร และบางคดีจะไม่ให้เข้า
- หากคดีคนเยอะมาก เข้าไม่ได้จริง ก็เรียกทนายความหรือคนที่ดูแลเรา ให้พาเราเข้าห้องพิจารณาคดี

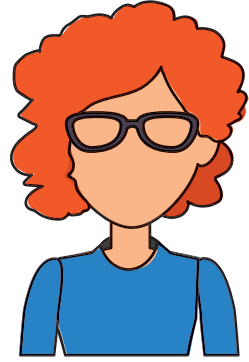
คนที่ 2:

● ทำการบ้านไปก่อนว่าคดีมีที่มาอย่างไร ข้อหาอะไร เหตุเกิดที่ไหน เมื่อไร วันที่เท่าไร จับวันไหน พื้นฐานต่างๆ เหล่านี้ต้องอยู่ในหัว แล้วพอมิเบิกความถึงเนื้อเหล่านี้ ก็จดข้าม เช่น พนักงานสอบสวนบอกวันที่ เจอ ใครกำลังทำอะไร เพื่อความรวดเร็วในการจด

● เอกสารหมาย จ. ที่สำคัญ ๆ ต้องจำได้ จะได้ฟังรู้เรื่อง โดยคดีหนึ่งมีเอกสาร จ. แค่ 3 – 4 ชิ้นเท่านั้น สำหรับเนื้อความที่ไม่ใช่สารก็จะจดข้าม ๆ ไปได้ และถ้าจดมาแล้วอ่านไม่รู้เรื่องก็ตัดทิ้งไปไม่ต้องเสียตายได้

● พอรู้ประเด็นสำคัญที่จะชี้เป็นชี้ตาย เข้าใจจุดเด่นที่แตกต่างจากคดีอื่นอยู่แล้ว ก็จดเฉพาะตรงนั้น ฟังเฉพาะจุดสำคัญเอาไว้ให้ไม่พลาด ส่วนที่ไม่ใช่สารก็ข้ามไป

● ออกมาจากห้องต้องเขียนเลยทันที

คนที่ 3:

- ก่อนไปสังเกตการณ์การพิจารณาคดี ต้องหาข้อมูลเกี่ยวกับคดีนั้นก่อน เช่น พยานเป็นใคร โจทก์เป็นใคร ฟ้องคดีด้วยเรื่องอะไร เพื่อให้ง่ายต่อการจดบันทึก

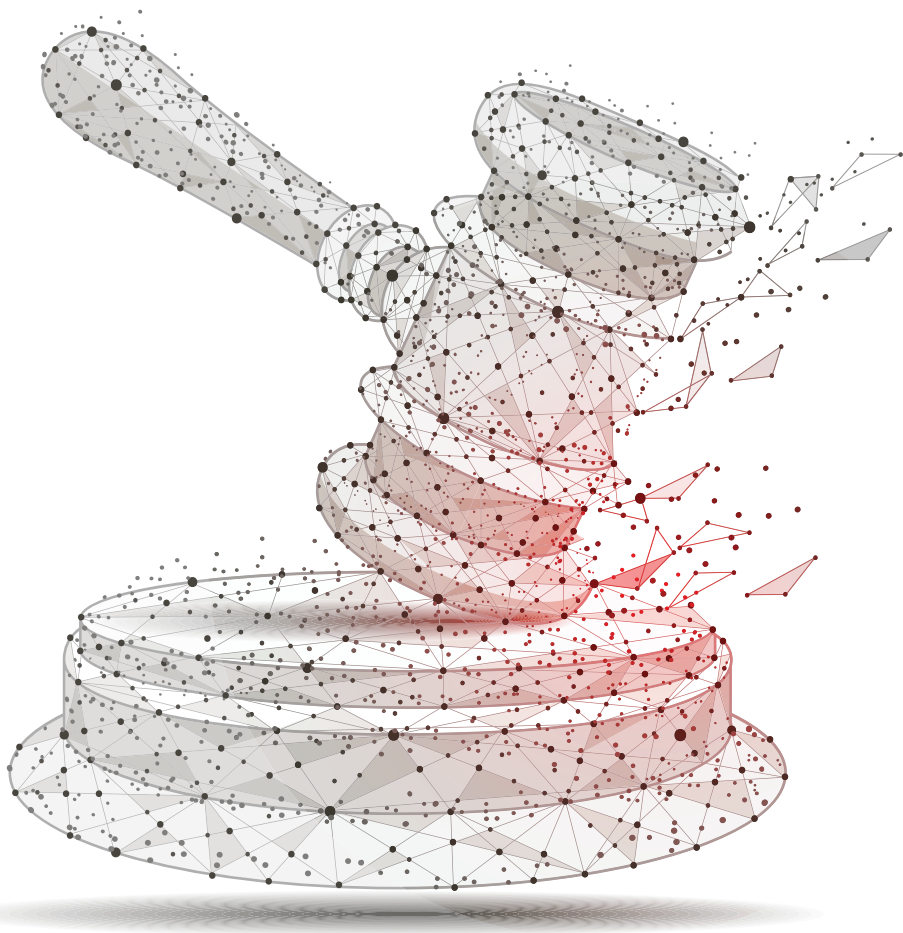
- ไม่ต้องจดทุกอย่าง ทุกคำพูด จดแค่คำถามและคำเบิกความที่คิดว่าสำคัญ เช่น ประเด็นเรื่องความน่าเชื่อถือของหลักฐานและพยาน ดูวิธีการนำสืบของทนายกับอัยการว่าจะพูดหักล้างพยานหลักฐานของอีกฝ่ายอย่างไร หากคดีมีรายละเอียดเยอะให้พยายามสรุปประเด็น

- พวกเอกสาร จ. (เอกสารฝ่ายโจทก์) ต่าง ๆ พยายามดูว่าคืออะไร ภาพถ่าย คลิปวิดีโอ เอกสาร ฯลฯ

- หากมีความผิดปกติ เช่น เจ้าหน้าที่ศาลไม่อนุญาตให้ผู้ถูกกล่าวหาและผู้ที่จะเข้าฟังการไต่สวนพยานหลักฐานที่มีสิทธิ์เข้าห้องพิจารณาคดี หรือไม่อนุญาตให้ผู้สังเกตการณ์เข้าห้องพิจารณาคดี ก็ควรบันทึกไว้

- กรณีที่ศาลไม่ให้จด พยายามจำเท่าที่ได้แล้วนำออกมาเขียนที่หน้าห้องหรือภายหลัง

- ช่วงท้ายศาลจะอ่านทวนพยานคำเบิกความหรือคำพิพากษา ก็ให้ตรวจสอบว่าที่จดมานั้นถูกต้องหรือไม่

บทที่ 3

มาตรฐานทั่วไป ของการพิจารณาคดีโดยเป็นธรรม และสิทธิของผู้เสียหาย ในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา

ในการปฏิบัติหน้าที่เพื่อสังเกตการณ์คดี ผู้สังเกตการณ์ควรทราบข้อกฎหมายเบื้องต้น อย่างน้อยในหัวข้อการพิจารณาคดีโดยเป็นธรรม และสิทธิของผู้เสียหายในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ทั้งในระดับประเทศและระดับสากล ซึ่งเป็นประเด็นด้านกฎหมายที่อาจจะมีการนำเสนอระหว่างการพิจารณา คดี และใช้ประเมินว่าบุคคลากรในกระบวนการยุติธรรมได้ปฏิบัติหน้าที่ตามกระบวนการให้สอดคล้องกับมาตรฐานเหล่านี้หรือไม่

1) มาตรฐานทั่วไปของการพิจารณาคดีโดยเป็นธรรม

กระบวนการอันควรแห่งกฎหมายหรือการพิจารณาคดีอย่างเป็นธรรมวางอยู่บนพื้นฐานสำคัญ 2 ประการ ได้แก่ สิทธิของบุคคลที่เสมอเหมือนกันเบื้องต้นกฎหมายและศาล และสิทธิของบุคคลทุกคนที่จะได้รับการพิจารณาคดีอย่างเปิดเผยและสอดคล้องกับหลักประกันอันควรแห่งกฎหมาย โดยมีผู้พิจารณาคดีเป็นศาลที่จัดตั้งขึ้นตามกฎหมาย มีอำนาจเป็นอิสระ และเป็นกลาง

1.1) สิทธิความเสมอภาคเบื้องหน้ากฎหมายและศาล

ใจความสำคัญของสิทธิความเสมอภาคเบื้องหน้ากฎหมายและศาล ได้แก่

- บุคคลทุกคนเสมอหน้ากันเบื้องหน้ากฎหมาย เสมอภาคกันเบื้องหน้าศาลและศาลชั้นอุทธรณ์ และได้รับการคุ้มครองอย่างเท่าเทียมด้านกฎหมาย โดยปราศจากการเลือกปฏิบัติ

- กฎหมาย โดยเฉพาะกฎหมายในประเทศ ห้ามเลือกการปฏิบัติใด ๆ และต้องประกันให้ทุกคนได้รับความคุ้มครองอย่างเท่าเทียม โดยไม่เลือกปฏิบัติด้วยเหตุผลใด ๆ ไม่ว่าจะเป็นเชื้อชาติ ศาสนา สีผิว ชาติพันธุ์ ภาษา เพศ เพศสภาพ อัตลักษณ์ทางเพศ ความเห็นทางการเมือง ความพิการ สถานะทางเศรษฐกิจหรือสังคม ฯลฯ

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าบุคคลทุกคนจะเสมอหน้ากันเบื้องหน้ากฎหมายและศาล แต่ในบางกรณีที่เป็นข้อยกเว้นและเป็นพฤติการณ์ที่จำเพาะเจาะจง เช่น ชนพื้นเมือง หรือผู้เยาว์ เป็นต้น ดังนั้น ก็อาจมีการปฏิบัติที่แตกต่างอันเนื่องมาจากความไม่เท่าเทียมที่ดำรงอยู่ เพื่อเสริมสร้างความเท่าเทียมในการปฏิบัติทางด้านกฎหมาย

ทั้งนี้ ขั้นตอนปฏิบัติการทางกฎหมายพิเศษในคดีต่าง ๆ ดังที่ยกตัวอย่างข้างต้น เป็นองค์ประกอบสำคัญที่ช่วยผดุงความยุติธรรม และคุ้มครองผู้มีสถานะทางกฎหมายที่อ่อนแอกว่า ในกรณีที่เป็นการพิจารณาคดีโดยเขตอำนาจหรือศาลชั้นอุทธรณ์ การพิจารณาคดีต้องดำเนินไปอย่างสอดคล้องกับเงื่อนไขของมาตรฐานระหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิที่จะได้รับการพิจารณาคดีอย่างเป็นธรรม โดยศาลที่เป็นอิสระ เป็นกลาง มีอำนาจและถูกจัดตั้งขึ้นตามกฎหมาย

1.2) สิทธิของบุคคลทุกคนที่จะได้รับการพิจารณาคดีอย่างเปิดเผย และสอดคล้องกับหลักประกันอันควรแห่งกฎหมาย โดยมีผู้พิจารณาคดีเป็นศาลที่จัดตั้งขึ้นตามกฎหมาย มีอำนาจ เป็นอิสระ และเป็นกลาง

ใจความสำคัญของสิทธิของบุคคลทุกคนที่จะได้รับการพิจารณาคดีอย่างเปิดเผยและสอดคล้องกับหลักประกันอันควรแห่งกฎหมาย โดยมีผู้พิจารณาคดีเป็นศาลที่จัดตั้งขึ้นตามกฎหมาย มีอำนาจ เป็นอิสระ และเป็นกลาง ได้แก่

- จำเลยมีสิทธิได้รับการไต่สวนคดีอย่างเป็นธรรมโดยศาลที่เป็นอิสระ เป็นกลาง มีอำนาจ และจัดตั้งขึ้นตามกฎหมาย

- สิทธิดังกล่าวนี้ไม่มีข้อยกเว้น และการตัดสินใจทางอาญาใด ๆ โดยหน่วยงานที่ไม่ใช่ศาลเป็นข้อห้ามตามกฎหมายสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศ

- สถานการณ์ที่ไม่มีการแยกแยะอย่างชัดเจนระหว่างอำนาจและการปฏิบัติหน้าที่ของฝ่ายตุลาการและฝ่ายบริหาร หรือสถานการณ์ที่ฝ่ายบริหารมีอำนาจควบคุมหรือสั่งการฝ่ายตุลาการ ไม่สอดคล้องกับหลักการว่าด้วยความเป็นอิสระของศาล

- การที่ศาลหรือผู้พิพากษาใช้ระบบที่ “ไม่เปิดเผยหน้า” หรือ “ไม่เปิดเผยชื่อ” ไม่สอดคล้องกับหลักสิทธิที่จะได้รับการพิจารณาคดีอย่างเป็นธรรมโดยศาลที่เป็นอิสระและเป็นกลาง

ทั้งนี้ ศาลที่เป็นอิสระ หมายถึง ศาลหรือทั้งองค์คณะตุลาการหรือผู้พิพากษาที่มีความเป็นอิสระจากอำนาจของฝ่ายบริหารและฝ่ายนิติบัญญัติของรัฐบาล รวมทั้งเป็นอิสระจากคู่กรณีในคดี ไม่ตกอยู่ใต้อิทธิพลหรือแรงกดดันจากหน่วยงานใด ๆ ทั้งของรัฐบาลหรือฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง โดยความเป็นอิสระของศาลต้องมีหลักประกันกำหนดในรัฐธรรมนูญ

ศาลที่เป็นกลาง หมายถึง ศาลหรือทั้งองค์คณะตุลาการหรือผู้พิพากษาที่ไม่มีผลประโยชน์ หรือมีส่วนได้เสียในคดีที่พิจารณา ไม่มีทัศนคติใด ๆ ในเบื้องต้นต่อประเด็นที่พิจารณา และงดเว้นจากการปฏิบัติหน้าที่ในลักษณะที่ส่งเสริมประโยชน์ของคู่กรณีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง รวมถึงการไม่อคติ ความรังเกียจ เียดฉันท์ หรือมีความเห็นอกเห็นใจต่อคู่กรณีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง

ศาลที่มีอำนาจและจัดตั้งขึ้นตามกฎหมาย หมายถึง ศาลหรือองค์คณะตุลาการหรือผู้พิพากษาซึ่งเป็นผู้สอบสวนคดีและ/หรือเตรียมการฟ้องที่มีอำนาจตามที่กฎหมายกำหนด มีขอบเขตอำนาจตามปกติ และมีขั้นตอนปฏิบัติที่มีกฎหมายรองรับ

ในกรณีของ**ศาลทหาร**จะมีเขตอำนาจจำกัดอยู่เพียงแค่ความผิดที่เกี่ยวข้องกับทหารและกระทำโดยเจ้าหน้าที่ทหาร ไม่ควรมีอำนาจในการไต่สวนคดีของพลเรือน รวมถึงไต่สวนคดีที่ทหารหรือตำรวจเกี่ยวข้องกับการละเมิดสิทธิมนุษยชนต่อพลเรือน

**จำเลยในคดีอาญาย่อมมีสิทธิได้รับการไต่สวนคดีอย่างเป็นธรรม
โดยศาลที่เป็นอิสระ**

**จำเลยในคดีอาญาย่อมมีสิทธิได้รับการไต่สวนคดีอย่างเป็นธรรม
โดยศาลที่เป็นกลาง**

**จำเลยในคดีอาญาย่อมมีสิทธิได้รับการไต่สวนคดีอย่างเป็นธรรม
โดยศาลที่มีอำนาจ และจัดตั้งขึ้นตามกฎหมาย**

2) สิทธิของผู้เสียหายในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา

ตามหลักกติกาสากลระหว่างประเทศแล้ว บุคคลที่เข้าสู่กระบวนการพิจารณาคดีความอาญามีสิทธิพื้นฐานทั้งในชั้นการจับกุมและชั้นการไต่สวนดังนี้

2.1) สิทธิพื้นฐานในชั้นการจับกุม

● สิทธิที่จะมีอิสรภาพส่วนบุคคลและไม่ถูกควบคุมตัวโดยอำเภอใจ

หมายถึง บุคคลทุกคนย่อมมีสิทธิที่จะได้รับอิสรภาพและไม่ถูกควบคุมตัวโดยอำเภอใจ ทั้งในการจับกุม การควบคุมตัวระหว่างรอการพิจารณา และการจำคุก ขั้นตอนต่าง ๆ เหล่านี้สามารถกระทำได้เมื่อเป็นการปฏิบัติโดยชอบตามกฎหมาย

● สิทธิที่จะได้รับการแจ้งถึงสาเหตุของการจับกุมและข้อกล่าวหาต่อบุคคล

หมายถึง ในขณะที่ถูกจับกุม บุคคลทุกคนย่อมมีสิทธิที่จะได้รับการแจ้งถึงสาเหตุของการจับกุม หรือการแจ้งข้อกล่าวหา โดยสมควรที่จะได้รับแจ้งโดยไม่ชักช้า

● สิทธิที่จะได้รับการแจ้งสิทธิ

หมายถึง บุคคลทุกคนย่อมมีสิทธิที่จะได้รับแจ้งเกี่ยวกับสิทธิด้านต่าง ๆ อาทิ การมีตัวแทนด้านกฎหมาย การตรวจและการรักษาทางการแพทย์ การแจ้งให้ญาติหรือบุคคลที่ไว้วางใจทราบถึงการถูกจับกุม ควบคุมตัว การแจ้งให้หน่วยงานสากลรับทราบ ในกรณีที่ เป็นผู้ลี้ภัยหรือผู้ไร้สัญชาติที่อยู่ภายใต้การคุ้มครองขององค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) หรือการสื่อสารให้กงสุลทราบในกรณีที่ เป็นชาวต่างชาติ โดยสมควรที่จะได้รับแจ้งในภาษาที่ตนเองมีความเข้าใจ

● สิทธิที่จะได้รับความช่วยเหลือทางด้านกฎหมายก่อนการไต่สวนคดี

หมายถึง บุคคลทุกคนย่อมมีสิทธิที่จะได้รับความช่วยเหลือโดยทันทีจากทนายความในช่วงการควบคุมตัวระหว่างรอขึ้นศาล การสอบปากคำและ/หรือการสอบปากคำเบื้องต้น รวมทั้งมีสิทธิเลือกทนายความตามที่ต้องการ หากไม่มีเงิน ก็จำเป็นต้องมีการจัดหาทนายขอแรงให้

● สิทธิที่จะได้รับเวลาและการอำนวยความสะดวกอย่างเพียงพอในการเตรียมตัวเพื่อแก้ข้อกล่าวหา

หมายถึง บุคคลทุกคนย่อมมีสิทธิที่จะได้รับเวลาอย่างเพียงพอเพื่อเตรียมตัวในการแก้ข้อกล่าวหา รวมทั้งได้รับความอำนวยความสะดวกในการแก้ข้อกล่าวหา กล่าวคือ มีการประกันว่าจำเลยและทนายจำเลยจะสามารถเข้าถึงข้อมูล เอกสาร และพยานหลักฐานทั้งปวงที่เหมาะสมต่อการแก้ข้อกล่าวหาได้

● สิทธิที่จะไม่ถูกควบคุมตัวโดยไม่สามารถติดต่อกับโลกภายนอก

หมายถึง บุคคลทุกคนย่อมมีสิทธิที่จะได้รับการอำนวยความสะดวกในการสื่อสารทนาย แพทย์ ครอบครัวและเพื่อนฝูง หรือในกรณีที่เป็นชาวต่างชาติ ก็ย่อมมีสิทธิที่จะสามารถติดต่อกับสถานทูตหรือกงสุลได้ ทั้งนี้เพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรม และความปลอดภัยของหน่วยงานที่ควบคุมตัว

● สิทธิที่จะปรากฏตัวต่อหน้าผู้พิพากษาโดยไม่ชักช้า

หมายถึง บุคคลที่เป็นผู้รับผิดทางอาญาย่อมมีสิทธิที่จะได้รับการนำตัวไปแสดงต่อหน้าผู้พิพากษาหรือเจ้าพนักงานอื่นที่ได้รับมอบหมายตามกฎหมายเพื่อทำหน้าที่ด้านตุลาการโดยไม่ร้อช้า

● สิทธิที่จะตรวจสอบความชอบด้วยกฎหมายของการควบคุมตัว

หมายถึง บุคคลที่ถูกทำให้สูญเสียอิสรภาพจากการถูกควบคุมตัวย่อมมีสิทธิ (ไม่ว่าในขั้นตอนใดของกระบวนการยุติธรรมทางอาญา รวมทั้งในขั้นตอนการสอบสวนและการไต่สวนด้วย) เพื่อขออำนาจศาลให้ตัดสินโดยไม่ชักช้าว่า

การถูกควบคุมตัวของตนเองมีความชอบด้วยกฎหมายหรือไม่ ทั้งยังมีสิทธิที่จะได้รับการปล่อยตัวทันทีหากพบว่าเป็นการควบคุมตัวโดยไม่ชอบ

● สิทธิที่จะได้รับการไต่สวนภายในเวลาอันควร

หมายถึง บุคคลที่ถูกจับกุมหรือควบคุมตัวในข้อหาอาญาย่อมมีสิทธิได้รับการไต่สวนภายในเวลาอันควร โดยไม่ชักช้า หรือได้รับการปล่อยตัวระหว่างรอการขึ้นศาล

● สิทธิระหว่างการสอบสวน

หมายถึง บุคคลซึ่งถูกควบคุมตัวในระหว่างรอการสอบสวนทางอาญาควรได้รับการคุ้มครองซึ่งสิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐาน แม้จะมีข้อจำกัดเรื่องการถูกทำให้สูญสิ้นอิสรภาพบ้าง แต่นอกเหนือจากสิทธิการเข้าถึงทนายความแล้วยังควรได้รับสิทธิที่เป็นหลักประกันเพื่อคุ้มครองผู้ถูกควบคุมตัวระหว่างการสอบปากคำ เพื่อป้องกันการบังคับให้สารภาพรับผิด หรือการนำมาซึ่งพยานหลักฐานที่ได้จากการทรมานหรือการปฏิบัติที่โหดร้าย

● สิทธิที่จะถูกควบคุมตัวในสถานที่ควบคุมตัวที่รับรองอย่างเป็นทางการ

หมายถึง บุคคลที่ถูกควบคุมตัวย่อมมีสิทธิถูกควบคุมตัวเฉพาะในสถานที่ควบคุมตัวที่มีการรับรองอย่างเป็นทางการ

● สิทธิที่จะได้รับการปฏิบัติอย่างมีมนุษยธรรมและไม่ถูกทรมานระหว่างการควบคุมตัว

หมายถึง บุคคลทุกคนที่ถูกทำให้สูญสิ้นอิสรภาพย่อมมีสิทธิได้รับการปฏิบัติอย่างมีมนุษยธรรม มีการเคารพต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และไม่ถูกกระทำการทรมานหรือปฏิบัติหรือลงโทษอื่น ๆ ที่โหดร้าย ไร้มนุษยธรรม หรือย่ำยีศักดิ์ศรี

2.2) สิทธิพื้นฐานในชั้นพิจารณาคดี

● สิทธิที่จะได้รับการพิจารณาคดีอย่างเป็นธรรม

หมายถึง จำเลยมีสิทธิได้รับการพิจารณาคดีอย่างเป็นธรรม ทั้งนี้ อาจมีขอบเขตที่ขึ้นอยู่กับ การนำหลักประกันแต่ละข้อมารวมกัน หรือขึ้นอยู่กับพฤติการณ์การพิจารณาโดยรวม

● สิทธิที่จะได้รับการพิจารณาคดีอย่างเปิดเผย

หมายถึง โดยหลักการแล้ว การพิจารณาคดีใด ๆ อันเป็นความอาญา ต้องดำเนินไปทางวาจาและเปิดเผย การพิจารณาคดีอย่างเปิดเผยเป็นการประกันความโปร่งใสของกระบวนการ และเป็นหลักประกันเพื่อประโยชน์ของบุคคลและสังคมโดยรวม ดังนั้นบุคคลทุกคนที่ถูกฟ้องร้องตามความผิดทางอาญามีสิทธิได้รับการพิจารณาคดีอย่างเปิดเผยเบื้องต้นหน้าศาลหรือผู้พิพากษาศาลชั้นต้น อย่างไรก็ตาม สิทธิที่จะได้รับการพิจารณาคดีอย่างเปิดเผยไม่มีผลเสมอไปในศาลชั้นอุทธรณ์

● การสันนิษฐานว่าเป็นผู้บริสุทธิ์

หมายถึง สิทธิที่ถูกฟ้องร้องในความอาญาจะได้รับการสันนิษฐานว่าเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าจะมีการพิสูจน์ความผิดตามหลักกฎหมาย เป็นสิทธิเด็ดขาดและไม่อาจแย้งเบนหรือไม่อาจถูกยกเว้นได้

● สิทธิที่จะได้รับการแจ้งข้อกล่าวหาโดยพลัน

หมายถึง บุคคลที่ถูกกล่าวหาว่าเป็นผู้กระทำความผิดทางอาญามีสิทธิที่จะได้รับแจ้งซึ่งลักษณะและสาเหตุของข้อกล่าวหาต่อตน โดยต้องได้รับแจ้งโดยพลันและอย่างละเอียด ในภาษาที่เข้าใจได้

● สิทธิในการแก้ไขข้อกล่าวหา

หมายถึง บุคคลที่ถูกกล่าวหาว่าเป็นผู้กระทำความผิดทางอาญามีสิทธิแก้ไขข้อกล่าวหาด้วยตนเอง หรือด้วยทนายความ และมีสิทธิได้รับ

ความช่วยเหลือจากทนายความที่ตนเลือก หากไม่มีทนายและจำเป็นต้องมีเพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรม จำเลยย่อมมีสิทธิได้รับการแต่งตั้งทนายความให้โดยไม่คิดมูลค่า

● สิทธิในการรับความช่วยเหลือจากล่าม

หมายถึง บุคคลที่ถูกกล่าวหาว่าเป็นผู้กระทำความผิดทางอาญามีสิทธิได้รับความช่วยเหลือจากล่ามโดยไม่คิดมูลค่า ในกรณีที่ไม่เข้าใจหรือไม่สามารถพูดภาษาที่ใช้ในศาลได้ และย่อมมีสิทธิที่จะได้อ่านเอกสารในการไต่สวนที่มีการแปลแล้ว

● สิทธิที่จะอยู่ร่วมในการพิจารณาคดี

หมายถึง หมายถึง บุคคลที่ถูกกล่าวหาว่าเป็นผู้กระทำความผิดทางอาญามีสิทธิได้รับการไต่สวนคดีโดยตนเองอยู่ร่วมด้วย เพื่อให้สามารถรับฟังและแก้ข้อกล่าวหา และนำเสนอข้อโต้แย้งในส่วนของตนได้

● สิทธิความเท่าเทียมด้านโอกาส (Right to Equality of Arms)

หมายถึง คู่กรณีแต่ละฝ่ายต้องมีหลักประกันว่าจะมีสถานะในเชิงขั้นตอนและโอกาสเท่าเทียมกันระหว่างการไต่สวน การพิจารณาคดี และมีความเท่าเทียมกันในการนำเสนอเหตุผลของตน ตามเงื่อนไขซึ่งไม่ทำให้เกิดความเสียเปรียบอย่างมีนัยสำคัญในคดีนั้น ๆ

● สิทธิที่จะเรียกสอบและซักถามพยาน

หมายถึง จำเลยมีสิทธิซักถาม หรือขอให้มีการซักถามพยานฝ่ายโจทก์ และขอให้พยานมาให้ปากคำต่อศาลในนามของตน ภายใต้เงื่อนไขเดียวกับพยานซึ่งมาให้ปากคำในนามของโจทก์

● สิทธิที่จะไม่ถูกบังคับให้สารภาพรับผิดหรือให้การเป็นประจักษ์กับตนเอง

หมายถึง ผู้ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดทางอาญาจะต้องไม่ถูกบังคับให้สารภาพรับผิด หรือให้การที่เป็นโทษต่อตนเอง หมายถึง พยานหลักฐานที่

ใช้ในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาต้องไม่ได้มาด้วยวิธีการที่ผิดกฎหมาย เช่น เป็นผลมาจากการทรมานหรือการปฏิบัติต้องห้าม

● การห้ามให้พยานหลักฐานซึ่งได้มาด้วยวิธีการที่ผิดกฎหมาย รวมทั้งการทรมานหรือการปฏิบัติที่โหดร้าย

หมายถึง พยานหลักฐานที่ใช้ในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาต้องไม่ได้มาด้วยวิธีการที่ผิดกฎหมาย เช่น เป็นผลมาจากการทรมานหรือการปฏิบัติต้องห้าม

● สิทธิที่จะได้รับการไต่สวนคดีโดยไม่ชักช้าเกินควร

หมายถึง บุคคลทุกคนที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดทางอาญามีสิทธิได้รับการไต่สวนคดีโดยไม่ชักช้า

● หลักความชอบด้วยกฎหมายของความผิดทางอาญา (Nullum Crimen Sine Lege)

หมายถึง การตั้งข้อหา การฟ้องร้องคดี การไต่สวน และการลงโทษบุคคลตามความผิดทางอาญาอาจกระทำได้เมื่อมีข้อบัญญัติอย่างชัดเจนในกฎหมาย

● ข้อห้ามต่อการบังคับใช้กฎหมายอาญาย้อนหลัง (หลักการไม่มีผลย้อนหลังของกฎหมายอาญา)

หมายถึง การไม่อนุญาตให้มีการฟ้องร้องและตัดสินลงโทษต่อการกระทำหรือการละเว้นการกระทำซึ่งไม่ถือเป็นความผิดทางอาญาขณะที่เกิดการกระทำดังกล่าว

● ข้อห้ามต่อการไต่สวนคดีซ้ำ (Ne Bis In Idem)

หมายถึง การไม่อนุญาตให้มีการไต่สวนคดีหรือลงโทษซ้ำต่อความผิดทางอาญาที่มีคำตัดสินขั้นสุดท้ายเพื่อให้ลงโทษ หรือยกฟ้องคดี หรือปล่อยตัวจำเลยไปแล้ว โดยเป็นคำตัดสินของศาลในประเทศเดียวกัน

● สิทธิที่จะได้รับการตัดสินที่เปิดเผยและชอบด้วยเหตุผล

หมายถึง คำตัดสินของศาลต้องสามารถเปิดเผยต่อสาธารณะ เว้นแต่เป็นไปเพื่อประโยชน์ของผู้เยาว์ บุคคลทุกคนที่ได้รับการพิจารณาคดีจากศาลที่ตั้งขึ้นด้วยกฎหมาย ไม่ว่าจะถูกลงโทษหรือได้รับการปล่อยตัว ย่อมมีสิทธิที่จะทราบถึงเหตุผลอันเป็นที่มาของคำตัดสิน

● สิทธิที่จะไม่ต้องรับโทษที่หนักกว่าอัตราโทษที่มีผลบังคับใช้ขณะที่มีการกระทำความผิดทางอาญา และสิทธิที่จะได้รับประโยชน์จากบทลงโทษที่ลดลงอันเนื่องมาจากกฎหมายนำมาใช้ภายหลัง

หมายถึง ศาลไม่อาจกำหนดบทลงโทษที่รุนแรงเกินกว่าอัตราโทษที่กำหนดไว้ขณะที่มีการกระทำความผิด อย่างไรก็ตาม หากเป็นผลเนื่องมาจากการปฏิรูปกฎหมายและทำให้บทลงโทษต่อความผิดนั้นลดลงในภายหลัง รัฐก็จะต้องบังคับใช้บทลงโทษย้อนหลังด้วย

● สิทธิที่จะไม่ถูกลงโทษอย่างไม่สอดคล้องกับมาตรฐานระหว่างประเทศ

หมายถึง ทั้งตัวบทลงโทษ หรือวิธีการบังคับใช้ หรือกระบวนการที่เกิดขึ้นจะต้องไม่ละเมิดมาตรฐานระหว่างประเทศ รวมทั้งข้อห้ามต่อการทรมาน หรือการปฏิบัติลงโทษอื่น ๆ ที่โหดร้าย ไร้มนุษยธรรมด้วย

● สิทธิในการอุทธรณ์

หมายถึง บุคคลที่ถูกตัดสินลงโทษในคดีอาญาย่อมมีสิทธิขอให้ทบทวนบทลงโทษและคำตัดสิน และขอให้ศาลสูงขึ้นไปทบทวนคำสั่งนั้นได้

บทที่ 4

การเขียนรายงานกระบวนการยุติธรรม

การสังเกตการณ์คดีที่มีวัตถุประสงค์หนึ่งเพื่อให้สาธารณชนตระหนักข้อกังวลต่อความเป็นธรรมของการพิจารณาคดี ทราบถึงความผิดปกติที่อาจเกิดขึ้นในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา และต้องการกระตุ้นให้ผู้ที่เกี่ยวข้องปฏิบัติอย่างสอดคล้องกับมาตรฐานด้านสิทธิมนุษยชนสากล จำเป็นต้องนำเรื่องราวที่ได้จากการสังเกตการณ์คดีนั้นมาเรียบเรียงและรายงานต่อสาธารณะเป็นรายงานกระบวนการยุติธรรมเป็นระยะ ๆ

การเขียนรายงานกระบวนการยุติธรรม เป็นขั้นตอนการสังเคราะห์และการเรียบเรียงข้อมูลจากบันทึกสังเกตการณ์ (ดูบทที่ 2 ล้อมกรอบ การบันทึกการสังเกตการณ์คดีอาญา) คดีในชั้นต่าง ๆ เช่น นัดไต่สวนคัดค้าน การฝากขัง นัดไต่สวนเพิกถอนการประกันตัว นัดตรวจพยานหลักฐาน หรือนัดสืบพยาน เหล่านี้มาปรับเป็นงานเขียนที่มีโครงสร้าง เนื้อหาและรูปแบบที่เหมาะสมสำหรับการเผยแพร่ และสร้างความเข้าใจให้สาธารณะชนถึงข้อกังวล ความผิดปกติ หรือผลของคำพิพากษาอย่างเพียงพอ

ทั้งนี้ ผู้สังเกตการณ์ควรตระหนักว่าการสังเกตการณ์คดีทุกครั้ง อาจไม่จำเป็นต้องนำไปสู่การเขียนรายงานกระบวนการยุติธรรมเพื่อเผยแพร่เสมอไป แต่การจัดการข้อมูลซึ่งได้บันทึกมาในวันที่ไปศาลให้อยู่ในรูปแบบบันทึกสังเกตการณ์คดีนั้นก็มีความสำคัญในแง่ของการทำงานด้านสิทธิมนุษยชนเช่นกัน

โดยทั่วไปแล้วโครงสร้างของรายงานกระบวนการยุติธรรมมีความหลากหลายและขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์การสังเกตการณ์คดีว่าองค์กรส่งตัวแทนไปสังเกตการณ์มาเพื่อรายงานเรื่องใด ในคู่มือฉบับนี้เสนอแนวทางปฏิบัติจากประสบการณ์ของศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชนในการรายงานกระบวนการยุติธรรม ผ่านรูปแบบข่าวและบทความ โดยมีโครงสร้างโดยสังเขป ดังนี้

- เริ่มต้นเนื้อหาด้วยข้อมูลพื้นฐานของการสังเกตการณ์คดี ได้แก่ วันที่, ศาล, คดีอะไร, เหตุในการฟ้อง, ข้อหา, ผู้ที่ถูกฟ้อง, ลักษณะของผู้ที่ถูกฟ้อง เช่น เป็นประชาชนทั่วไป เป็นเยาวชน หรือเป็นนักกิจกรรม

- มีลำดับเหตุการณ์ หรือมีบรรยากาศก่อนเริ่มกระบวนการพิจารณาคดี เช่น โจทก์-จำเลยมาศาลเวลากี่โมง, ผู้พิพากษาเข้าประจำที่นั่งเมื่อเวลาประมาณกี่โมง, มีผู้สังเกตการณ์จากหน่วยงานใดมาร่วมสังเกตการณ์คดีบ้างหรือไม่ ถ้ามี เป็นผู้สังเกตการณ์จากที่ใดและมีกี่คน

- จำแนกการรายงานกระบวนการยุติธรรมออกตามนัดหมายของศาล ในที่นี้ขอให้ตัวอย่างการรายงานตามนัดหมาย ดังนี้ นัดสืบพยาน, นัดฟังอ่านคำพิพากษา, นัดไต่สวนถอนประกัน และนัดไต่สวนเรื่องละเมิดอำนาจศาล

1) การรายงานกระบวนการยุติธรรมนัดสืบพยาน

- ข้อมูลพื้นฐานคดี เช่น วันที่สืบพยาน, ศาล, มูลเหตุที่ฝ่ายโจทก์ฟ้องร้อง, แนวทางการสู้คดีของฝ่ายจำเลย, รายละเอียดของวันที่เข้าสังเกตการณ์คดี เช่น เป็นการสืบพยานฝ่ายโจทก์ หรือจำเลย
- ภาพรวมการสืบพยานของทั้งฝ่ายโจทก์และจำเลย อาทิ แต่ละฝ่ายมีการนำพยานขึ้นเบิกความต่อศาลจำนวนกี่คน ส่งพยานเอกสารสำคัญอะไรบ้าง
- ประเด็นการสู้คดี เช่น ในบางคดีเป็นการสู้กันเรื่องข้อกฎหมาย บางคดีมีการส่งเรื่องให้ศาลสูงพิจารณาเป็นรายประเด็น และบางคดีมีการพิจารณาคดีโดยลับ
- การสังเคราะห์และเรียบเรียงรายละเอียดเกี่ยวเนื่องกับกระบวนการสืบพยานสามารถทำได้หลายวิธี ขึ้นอยู่ดุลยพินิจของผู้สังเกตการณ์ และรายละเอียดของพฤติการณ์ในแต่ละคดี
- ใส่ข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับความนั้น ๆ ในการรายงานกระบวนการยุติธรรม เช่น ข่าวการจับกุม, ข่าวฟ้อง, สถิติคดีในกลุ่มคดีเดียวกัน, จำนวนที่บุคคลนี้ถูกฟ้องคดี

ตัวอย่างการเขียนรายงานกระบวนการยุติธรรมนั้ดสืบพยาน
ของศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน

1) เปิดบันทึกสืบพยานคดี “4 นักกิจกรรม” ถูกกล่าวหาหลบหนี
การจับ-ชกต่อย จนท. #มีอบ3กันยา64 ตำรวจเบิกความสับสน-ขัดแย้ง
จำเลยยันไม่มีใครต่อสู้ขัดขวางเจ้าพนักงาน

<https://tlhr2014.com/archives/47872>

2) 15 สิงหาคม ศาลนัดพิพากษา คดี ม.112 “พอร์ท ไฟเย็น” เหตุโพสต์
ตุรกีรัฐประหารไม่สำเร็จเพราะกษัตริย์ไม่เซ็นรับรอง และอีก 2 ข้อความ

<https://tlhr2014.com/archives/47160>

2) การรายงานกระบวนการยุติธรรมนัดฟังคำพิพากษา

* ข้อมูลพื้นฐานคดี เช่น วันที่ฟังคำพิพากษา, ศาล, เหตุที่ฟ้องร้อง, ข้อต่อสู้ฝ่ายจำเลย

* เนื้อหาคำพิพากษา หากในวันดังกล่าวมีการเลื่อนนัดฟังคำพิพากษา ออกไปให้รายงานคำสั่งศาลที่เลื่อนนัดไว้ด้วย

* กรณีที่ศาลมีคำพิพากษาลงโทษ ศาลมีเหตุผลว่าอย่างไร และเป็นโทษจำหรือโทษปรับ หรือทั้งจำและปรับ, มีอัตราโทษเท่าไร, มีการลดโทษลงบ้างหรือไม่ เหลือโทษเท่าใด, มีการรอลงอาญาหรือไม่ อย่างไร

* กรณีศาลมีคำพิพากษายกฟ้อง ศาลมีเหตุผลว่าอย่างไร

* อาจมีการสัมภาษณ์คู่ความ หรือทนายความเกี่ยวกับความคิดเห็น และความรู้สึที่มีต่อคำพิพากษา รวมไปถึงทิศทางการสู้คดีต่อในชั้นที่สูงขึ้นไป

* ข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับความนั้น ๆ ในการรายงานกระบวนการยุติธรรม เช่น ข่าวการจับกุม, ข่าวฟ้อง, สถิติคดีในกลุ่มคดีเดียวกัน, จำนวนที่บุคคลนี้ถูกฟ้องคดี

ตัวอย่างการเขียนรายงานกระบวนการยุติธรรมนัดสืบฟังคำพิพากษา
ของศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน

1) 5 คำพิพากษายกฟ้องสำคัญแห่งปี 2565

<https://tlhr2014.com/archives/51922>

2) จัปตา! ฟังคำพิพากษาคดี ม.112-116 “เพชร ธนกร” ปราศรัยชุมนุม
#คนนันทที่ทำจนเผด็จการ ตั้งคำถามถึงสถาบันกษัตริย์

<https://tlhr2014.com/archives/51677>

3) การรายงานกระบวนการยุติธรรมนัดไต่สวนถอนประกันชั่วคราว

- ข้อมูลพื้นฐานคดีที่จำเลยถูกไต่สวนเพื่อถอนประกันตัวชั่วคราว เช่น วันที่, ศาล, เหตุที่ฟ้องร้อง, เงื่อนไขการปล่อยตัวชั่วคราวในคดีนั้น
- สาเหตุที่ศาลดำเนินการไต่สวนเพื่อถอนประกัน เหตุผลของเจ้าหน้าที่ในการขอถอนประกันชั่วคราวจำเลยคืออะไร
- ผลของการไต่สวน เช่น ศาลมีคำสั่งถอนประกัน หรือศาลมีคำสั่งยกคำร้องขอถอนประกัน และศาลชี้แจงเหตุผลในการมีคำสั่งดังกล่าวอย่างไร
- กรณีศาลยังไม่มีคำสั่งในทันที หากแต่มีการนัดวันฟังคำสั่งในภายหลังให้จดยานงานนัดในครั้งถัดไป เช่น วัน เวลา และสถานที่ โดยละเอียด
- ในกรณีที่คดีสำคัญ เป็นคดีที่มีประโยชน์ต่อการรับรู้ของผู้คนในสังคม อาจมีการใส่ข้อกฎหมาย หรือความคิดเห็นทางกฎหมายที่เกี่ยวข้อง
- อาจมีการสัมภาษณ์คู่ความผู้ที่ถูกตั้งเรื่องไต่สวนถอนประกันตัวชั่วคราว เกี่ยวกับความคิดเห็นหรือความรู้สึกต่อเหตุการณ์ดังกล่าว และ/หรือ คำสั่งของศาล
- ในกรณีที่การตั้งเรื่องถอนประกันตัวชั่วคราวมีความคลุมเครือ หรือมีลักษณะมิชอบด้วยกฎหมาย ผู้สังเกตการณ์อาจนำข้อมูลที่ได้จากการสังเกตการณ์มาผลิตบทความเพื่อแสดงความเห็นในทางกฎหมายต่อประเด็นดังกล่าวแยกต่างหากได้
- ใส่ข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับคดียุทธศาสตร์นั้น ๆ ในการรายงานกระบวนการยุติธรรม เช่น ข่าวการจับกุม, ข่าวฟ้อง, สถิติคดีในกลุ่มคดีเดียวกัน, จำนวนที่บุคคลนี้ถูกฟ้องคดี

ตัวอย่างการเขียนรายงานกระบวนการยุติธรรมนัดไต่สวนถอนประกันชั่วคราว
ของศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน

1) ชวนจับตา! ไต่สวนถอนประกัน “เกีท-ไบปอ” แม้ยังไม่รู้ใคร
เป็นผู้ร้องขอ นัดต่อไป 26 ธ.ค. 65

<https://tlhr2014.com/archives/51685>

2) ศาลสั่งถอนประกัน “ไบปอ-เนติพร” ผู้ต้องหา ม.112 คดีทำโพล
ขบวนเสด็จ ขี้สร้างควมวุ่นวายกับกลุ่มผู้ชุมนุมอื่น ผิดเงื่อนไขประกัน

<https://tlhr2014.com/archives/43235>

4) การรายงานกระบวนการยุติธรรมนัดไต่สวนเรื่องละเมิดอำนาจศาล

- ข้อมูลพื้นฐาน เช่น วันที่, ศาล, ผู้ตั้งเรื่องไต่สวนเรื่องละเมิดอำนาจศาล, ผู้ถูกกล่าวหาว่าละเมิดอำนาจศาล

- เหตุของการตั้งเรื่องละเมิดอำนาจศาล ควรจดบันทึกข้อมูลส่วนนี้อย่างละเอียด โดยอาจสอบถามข้อมูลเพิ่มเติมจากทนายความ หรือลูกความที่ถูกตั้งข้อกล่าวหาว่าละเมิดอำนาจศาลก็ได้

- ภาพรวมการไต่สวนพยาน และประเด็นจากคำเบิกความต่อศาลของพยานแต่ละคน

- ผลของการไต่สวน เช่น ศาลมีคำสั่งลงโทษผู้ถูกตั้งข้อกล่าวหาว่าละเมิดอำนาจศาลหรือไม่, อัตราโทษเป็นอย่างไร รวมถึงศาลชี้แจงเหตุผลในการลงโทษว่าอย่างไรบ้าง

- กรณีที่ศาลยกคำร้องไต่สวนเรื่องละเมิดอำนาจศาล ศาลให้เหตุผลว่าอย่างไร

- ในกรณีที่การตั้งข้อกล่าวหาละเมิดอำนาจศาลมีความคลุมเครือหรือมีลักษณะมิชอบด้วยกฎหมาย สังเกตการณ์อาจนำข้อมูลที่ได้จากการสังเกตการณ์มาผลิตบทความเพื่อแสดงความเห็นในทางกฎหมายต่อประเด็นดังกล่าว

- ใส่ข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับค่านั้น ๆ ในการรายงานกระบวนการยุติธรรม เช่น ข่าวการจับกุม, ข่าวฟ้อง, สถิติคดีในกลุ่มคดีเดียวกัน, จำนวนที่บุคคลนี้ถูกฟ้องคดี

ตัวอย่างการเขียนรายงานกระบวนการยุติธรรมนัดไต่สวนเรื่องละเมิดอำนาจศาลของศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน

1) บันทึกจากห้องพิจารณา 701 ในคดี 19#กันยาทวงอำนาจคืนราษฎร ที่ศาลไม่ได้บันทึก

<https://tlhr2014.com/archives/27026>

2) สั่งจำคุก “เบนจา” 6 เดือน – “ณัฐชนน” 4 เดือน คดีละเมิดอำนาจศาล เหตุร่วมม็อบหน้าศาลอาญา 29 เม.ย. 64 กรณีณัฐชนน ศาลให้ประกันรออุทธรณ์

<https://tlhr2014.com/archives/38542>

3) ยกข้อกล่าวหาคดีละเมิดอำนาจศาล “ลุงตู่” สื่ออิสระ หลัง
ไลฟ์สดบริเวณหน้าศาลอาญากรุงเทพใต้ ซึ่งไม่มีป้ายติดประกาศข้อห้ามอย่าง
ชัดเจน

<https://tlhr2014.com/archives/49953>

4) สถิติคดี “ละเมิดอำนาจศาล-ดูหมิ่นศาล” ปี 2566-2564

<https://tlhr2014.com/archives/31095>

ตัวอย่างการเขียนรายงานกระบวนการยุติธรรมในพื้นที่ภาคใต้
โดยทีมงานกลุ่มนักกฎหมายอาสาเพื่อสิทธิมนุษยชนภาคใต้
(Law Long Beach)

ฟังปากคำ 2 จำเลยคดีการมีอบนครศรีธรรมราช ก่อนวันพิพากษา

<https://tlhr2014.com/archives/53386>

แจ้งข้อหา ม.112 “วรพล” อดีตผู้สมัคร ส.ส. ชุมพร
เหตุอัฟเตตโปรไฟล์เฟซบุ๊กในวันเฉลิมฯ ปี 64

<https://tlhr2014.com/archives/51558>

4 วันสัปดาห์นคาร์มือกระบี่: จำเลย 6 ราย ยันกิจกรรมไม่เสี่ยงโรค ขณะ
2 สมาชิกกลุ่มปกป้องสถาบันฯ ให้การรับสารภาพ

<https://tlhr2014.com/archives/49929>

ศาลยกฟ้อง 2 นักกิจกรรมร่วมคาร์มือบัตตานี แต่เห็นว่าจำเลยอีก 1 ราย
เป็นผู้จัด จึงลงโทษจำคุก 4 เดือน โดยให้รอลงอาญา

<https://tlhr2014.com/archives/50437>

ศาลยกฟ้องคดีคาร์มือบสุราษฎร์
ชี้ยังไม่แออัดเสี่ยงโรค-ไม่มีการยุยงให้เกิดความไม่สงบ

<https://tlhr2014.com/archives/47442>

บทความ
โดยทีมงานกลุ่มนักกฎหมายอาสาเพื่อสิทธิมนุษยชนภาคใต้
(Law Long Beach)

ฟังเสียงสะท้อนจำเลยคดีคาร์ม็อบกระบี่
กับการใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือทางการเมือง

<https://tlhr2014.com/archives/51324>

คุยกับ “ลี ชุกริฟฟี” เรื่องราวจากคดีคาร์ม็อบปัตตานี
และการต่อสู้ที่ยังไม่สิ้นสุด

<https://tlhr2014.com/archives/51277>

จาก “เพื่อน” ถึง “วรพล” อีกผู้เผชิญข้อหา 112:
เมื่อกฎหมายถูกหยิบใช้เป็นเครื่องมือทางการเมือง?

<https://tlhr2014.com/archives/52618>

ตัวอย่างการเขียนรายงานกระบวนการยุติธรรม
และเอกสารอื่น ๆ ที่เป็นประโยชน์

1) รายงานการสังเกตการณ์คดีระหว่างประเทศไทยกับจำเลย
5 คน แห่งองค์การสหพันธรัฐไท โดย รศ.ดร. ตีมีตรา ซอร์วาทชีโอดี
คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยนิโคเซีย ภายใต้โครงการ TrialWatch ของ
Clooney Foundation for Justice

<https://bit.ly/3Jz8g77>

2) Expert Report on the case of Government of Thailand and Chaiwat Limlikhitaksorn versus Wuth Boonlert and Samsak Donnapee by Lionel Blackman, a member of TraiWatch Expert Panel and the Director Solicitors International Human Rights Group

<https://bit.ly/3ZJJMOH>

3) รายงานการพิจารณาคดีอาญาและการสืบสวน กรณีการ ถูกบังคับให้สูญหาย ของนายสมชาย นีละไพจิตร โดย คณะกรรมการ นักนิติศาสตร์สากล (International Commission of Justice)

<https://bit.ly/3mRRxmu>

ความเป็นมา

ศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชนเป็นการรวมตัวของกลุ่มทนายความ นักกฎหมายสิทธิมนุษยชนและนักกิจกรรมทางสังคม เมื่อวันที่ 24 พฤษภาคม 2557 ซึ่งเป็นเวลา 2 วันหลังการรัฐประหารโดยคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) เนื่องจากในช่วงดังกล่าว คสช. มีการเรียกบุคคลไปรายงานตัว จับกุม คุมขังบุคคลเป็นจำนวนมาก อีกทั้งยังมีการใช้ศาลทหารกับพลเรือน

ศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน จึงก่อตั้งขึ้นเพื่อตอบรับกับสถานการณ์ดังกล่าว โดยมีวัตถุประสงค์คือ

1. บันทึกข้อมูลการละเมิดสิทธิมนุษยชนในประเทศไทย ภายหลังการรัฐประหาร
2. ดำเนินการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ผู้ได้รับผลกระทบ
3. เผยแพร่ความรู้ ทั้งในเรื่องกฎหมายและการปฏิรูปกระบวนการยุติธรรม

ให้เป็นไปตามหลักกฎหมายระหว่างประเทศ

ขอบเขตการทำงาน

ศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน ดำเนินงานโดยการให้คำแนะนำและคำปรึกษาเบื้องต้น หากกรณีที่ประชาชนถูกเรียกตัวหรือกักตัว เพื่อให้ประชาชนสามารถช่วยเหลือตนเองในการรวบรวมข้อมูล แก้ไขปัญหา และติดตามสถานการณ์ หากมีกรณีจำเป็นจะดำเนินการลงพื้นที่เพื่อให้ความช่วยเหลือ ณ สถานที่นั้นๆ เพื่อสร้างความมั่นใจให้กับประชาชน

ช่องทางการร้องเรียน

กรณีที่ประชาชนมีปัญหาต้องการคำแนะนำและคำปรึกษาเบื้องต้น ให้โทรศัพท์มาปรึกษาได้ที่ 092-2793172 หรือ 096-7893173 ตลอด 24 ชั่วโมง

Facebook (Thai) : <https://www.facebook.com/lawyercenter2014>

Facebook (English) : <https://www.facebook.com/tlhr2014/>

Twitter: <https://twitter.com/TLHR2014>

e-mail : tlhr@tlhr2014.com

ที่อยู่ : 66/4 ซ.ลาดพร้าว 16 แขวงจอมพล เขตจตุจักร กรุงเทพฯ 10900

ติดต่อสำนักงาน : 02-513-3473

CFLI/FCIL
กองทุนแคนาดา

ทุนฝึกอบรมเพื่อสตรีกลุ่มเปราะบาง